

Η επανάσταση των Νεότουρκων

Στη στροφή του ΙΘ' προς τον Κ' αιώνα, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ συνέχιζε να κυβερνά απολυταρχικά και να αντιστρατεύεται κάθε φιλελεύθερη κίνηση. Στην ευρωπαϊκή μεριά της αυτοκρατορίας του, στηριζόταν στην αφοσίωση των Αλβανών, που ήταν πρόθυμοι να τον συνδράμουν σε κάθε απόφασή του. Το 1891, ιδρύθηκε στην Γενεύη η μυστική οργάνωση «Ένωση - Πρόοδος» που έβαλε σκοπό να εκσυγχρονίσει την Οθωμανική αυτοκρατορία, να πετύχει τον φιλελεύθερο μετασχηματισμό της και να την εδραιώσει στα εδάφη που κατείχε. Τα μέλη της έμειναν στην ιστορία με το όνομα «Νεότουρκοι». Αρχές του Κ' αιώνα, η έδρα της οργάνωσης μεταφέρθηκε στην Θεσσαλονίκη (1906), όπου υπήρχαν εβραίοι αλλά και μέλη τεκτονικών στοών πρόθυμοι να την χρηματοδοτήσουν. Με την έντεχνη προπαγάνδα της και με τον προσηλυτισμό των πιο ικανών από τους αξιωματικούς του στρατού η «Ένωση - Πρόοδος» γρήγορα έγινε πανίσχυρη. Οι μυστικές υπηρεσίες του σουλτάνου τον είχαν έγκαιρα προειδοποιήσει για τη δράση των συνωμοτών αλλά δεν υπήρχε τρόπος να ανακοπεί η φορά των πραγμάτων. Στις 10 Ιουλίου του 1908, ο ηγέτης των Νεότουρκων, Εμβέρ μπέης, κήρυξε την επανάσταση που στόχο είχε την επαναφορά του καταργημένου συντάγματος του 1876 και την «οθωμανική ισότητα», την ισοπολιτεία για όλους ανεξάρτητα από γένος και θρησκεία. Δύο σώματα στρατού ετοιμάστηκαν να βαδίσουν ενάντια στην Κωνσταντινούπολη, κάτω από την ηγεσία του.

Προετοιμασμένος για τα αναπόφευκτα, ο σουλτάνος εξέδωσε φερμάνι (11 του μήνα), σύμφωνα με το οποίο επαναφερόταν το σύνταγμα, παρεχόταν ελευθεροτυπία, σταματούσε το φακέλωμα των πολιτών και προκηρύσσονταν εκλογές. Η αναίμακτη τροπή των πραγμάτων προκάλεσε αληθινό ενθουσιασμό στους πληθυσμούς της αυτοκρατορίας, ενώ στη Μακεδονία Βούλγαροι και Έλληνες αποφάσιζαν να καταθέσουν τα όπλα. Ο ηγέτης της Εσ. ΜΕΟ Σαντάσκι επισκέφθηκε επίσημα την Θεσσαλονίκη, όπου έγινε δεκτός με τιμές.

Ο εκλογικός νόμος έβαλε σε κάποιες υποψίες τους Έλληνες καθώς, με ένα περίεργο μαγείρεμα, οι έδρες στις περιοχές, όπου πλειοψηφούσαν, ήταν δυσανάλογα περιορισμένες σε σχέση με εκείνες, όπου ο ελληνικός πληθυσμός μειονεκτούσε. Οι καιροί, όμως, δεν άντεχαν τις μεμψιμοιρίες. Σε σύνολο 280 εδρών, οι Έλληνες πήραν τις 27 αλλά με βάση τα αποτελέσματα υπολόγιζαν ότι τους έπρεπαν 54, αν ο νόμος ήταν πιο δίκαιος. Οι Αρμένιοι κέρδισαν 10 έδρες, οι Βούλγαροι 5, οι Σέρβοι 4 και οι Ιουδαίοι της διασποράς μόλις δύο. Ο Αμπντούλ Χαμίτ κήρυξε πανηγυρικά την έναρξη των εργασιών της Βουλής κι εκφώνησε λόγο πίστης στο σύνταγμα.

Όσο οι υπήκοοι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν απασχολημένοι με τις απρόσμενες ελευθερίες τους, ο σουλτάνος προετοίμαζε τον δεύτερο γύρο μαζεύοντας στην Κωνσταντινούπολη τους πιστούς σ' αυτόν Αλβανούς αξιωματικούς. Η αντεπανάσταση ξέσπασε στις 31 Μάρτη του 1909, ο στρατός κυρίευσε και έκλεισε την Βουλή, υπουργοί συνελήφθησαν κι εκτελέστηκαν, ο μεγάλος βεζίρης αντικαταστάθηκε κι «αγανακτισμένοι πολίτες» έσφαζαν Αρμένιους στην Κιλικία και στα Άδανα. Το ίδιο θα ήθελαν να κάνουν και με τους Έλληνες αλλά τα πράγματα ήταν διαφορετικά στην Βαλκανική χερσόνησο. Ο στρατός των Νεότουρκων βάδιζε ήδη ενάντια στην Κωνσταντινούπολη. Στο προάστιο του Αγίου Στεφάνου, τον υποδέχτηκαν οι εκλεγμένοι γερουσιαστές και βουλευτές. Μια εθνοσυνέλευση στήθηκε εκεί. Οι αντεπαναστάτες κηρύχθηκαν εκτός νόμου κι ο Αμπντούλ Χαμίτ έκπτωτος. Στις 12 του Απρίλη, ο στρατός κατέλαβε την Κωνσταντινούπολη. Από τους ηγέτες των αντεπαναστατών, οι 40 κρεμάστηκαν στις πλατείες. Οι υπόλοιποι φυλακίστηκαν. Ο Χαμίτ καθαιρέθηκε (14 του μήνα) και στάλθηκε στην Θεσσαλονίκη σε κατ' οίκον περιορισμό. Νέος σουλτάνος ανακηρύχθηκε ο αδερφός του, Ρεσάτ, με το όνομα Μωάμεθ Ε' (1844 - 1918). Ήταν ό,τι πιο βολικό μπορούσαν να βρουν οι Νεότουρκοι: Άνθρωπος αμόρφωτος που ποτέ στη ζωή του δεν είχε βγει από το παλάτι, ιδανικός για μαριονέτα του κομιτάτου.

Ο τουρκικός εθνικισμός

Έχοντας εξασφαλίσει τον έλεγχο της εξουσίας, οι Νεότουρκοι έδειξαν το αληθινό τους πρόσωπο. Πίσω από τον φιλελευθερισμό τους κρυβόταν ο άκρατος εθνικισμός που στρεφόταν κυρίως ενάντια στους έτσι κι αλλιώς μισητούς Έλληνες. Η «οθωμανική ισότητα» θα επερχόταν με τον εκτουρκισμό όλων των εθνοτήτων της επικράτειας. Τα ελληνικά, σερβικά, βουλγαρικά κ.λπ. σχολεία μπήκαν κάτω από τον άγρυπνο έλεγχο της κεντρικής εξουσίας, οι νόμοι για τη λειτουργία των εκκλησιών προκάλεσαν την αγανάκτηση των χριστιανών και ο νόμος για τον γενικό αφοπλισμό των κατοίκων έδωσε την ευχέρεια στην χωροφυλακή να προβαίνει σε πλήθος αυθαιρεσιών με εισβολές και έρευνες στα σπίτια και βιαιοπραγίες. Οι συμμορίες των Βουλγάρων κομιτατζήδων αντέδρασαν πρώτες. Οι Νεότουρκοι απάντησαν με σφαγές του βουλγαρικού πληθυσμού. Η δολοφονία του μητροπολίτη Γρεβενών ανάγκασε τον πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης να κηρύξει την Εκκλησία «σε διωγμό» και να καταγγείλει ως ανύπαρκτη την «οθωμανική ισότητα». Για την ακεραιότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όμως, είχε αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση.

Από την παλιά κι απέραντη οθωμανική αποικία στην Αφρική, είχαν πια απομείνει μονάχα οι περιοχές της Τριπολίτιδας και της Κυρηναϊκής, καθώς η Αίγυπτος βρισκόταν κάτω από την επιρροή της Αγγλίας και η Τυνησία με την Αλγερία ανήκαν στην Γαλλία. Στις 27 Μάη του 1911, περίπου ξεκάρφωτα, η Ιταλία διακήρυξε ότι είναι υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στις 13 του Σεπτεμβρίου, ανακάλυψε ότι η Οθωμανική αυτοκρατορία είχε αφήσει στην τύχη και στην αναρχία την Τριπολίτιδα και την Κυρηναϊκή, όπου υπήρχαν ιταλικά εμπορικά και άλλα ζωτικά συμφέροντα. Και μια που οι Τούρκοι δεν έδειχναν κανένα ενδιαφέρον για τις περιοχές, η Ιταλία τις ζητούσε για λογαριασμό της. Εισέπραξε το τουρκικό «όχι» που περίμενε και κήρυξε τον πόλεμο. Με την ευκαιρία του ιταλοτουρκικού πολέμου, ο στόλος των Ιταλών έκανε και μια βόλτα στα ανατολικά, βομβάρδισε την Πρέβεζα, έπλευσε ως τον Ελλήσποντο και, στην επιστροφή, κυριεύσε τα Δωδεκάνησα (Απρίλης του 1912), ενώ ένα συνέδριο Ελλήνων προκρίτων στην Πάτμο μάταια κήρυξε την ένωση των νησιών με την Ελλάδα. Η συνθήκη ειρήνης ανάμεσα στην Ιταλία και την Οθωμανική αυτοκρατορία προέβλεπε την παραχώρηση στους Ιταλούς των οθωμανικών εδαφών στην Αφρική, ενώ οι ίδιοι θα εκκένωναν τα Δωδεκάνησα. Οι Ιταλοί πήραν αυτό που ήθελαν αλλά ξέχασαν να φύγουν από το Αιγαίο. Άλλωστε, η συνθήκη υπογράφηκε στις 5 Οκτώβρη του 1912. Την ημέρα εκείνη, η Ελλάδα κήρυξε τον πόλεμο στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

Η προσάρτηση Βοσνίας και Ερζεγοβίνης

Με πρόσφατες τις πληγές από την πτώση του Πορτ Άρθουρ, την ήττα από την Ιαπωνία και μια αιματοβαμμένη επανάσταση (1905), ο τελευταίος τσάρος της Ρωσίας, Νικόλαος Β' (1894 - 1918), αδυνατούσε να επωφεληθεί από τα γεγονότα στην Οθωμανική αυτοκρατορία ή να τα εμποδίσει. Μια συνεννόηση με τους Άγγλους (1907) του έδινε το ελεύθερο να κινηθεί στα Βαλκάνια αλλά δεν ήταν έτοιμος. Η αυστριακή διπλωματία του Φραγκίσκου Ιωσήφ Α' γνώριζε τα σχέδια αλλά και την αδυναμία της Ρωσίας για έξοδο στο Αιγαίο. Έσπευσε να προλάβει. Προσέγγισε τον ηγεμόνα Φερδινάνδο της Βουλγαρίας, με την υπόσχεση να τον αναγνωρίσει ως βασιλιά, αν αναλάμβανε τον ρόλο του αντίπαλου δέους της Σερβίας. Ο Φερδινάνδος δέχτηκε. Την ίδια ώρα, οι Νεότουρκοι ζητούσαν από τον σουλτάνο επέκταση της οθωμανικής προστασίας και στην Βοσνία - Ερζεγοβίνη, των οποίων η διοίκηση, με τις συνθήκες του Βερολίνου, είχε ανατεθεί στην Αυστρία. Η ευκαιρία ήταν μοναδική.

Κάτω από την «απειλή» των Νεότουρκων, η Αυστρία ανακοίνωσε την προσάρτηση των δύο περιοχών (22 Σεπτεμβρίου του 1908). Ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ διαμαρτυρήθηκε αλλά το μόνο πρακτικό μέτρο που πήρε ήταν η επιβολή εμπάργκο στα αυστρουογγρικά προϊόντα.

Στη Σερβία και στο Μαυροβούνιο ξεκίνησαν πολεμικές ετοιμασίες και αναζήτηση συμμάχων στην Ευρώπη. Δεν βρήκαν κανέναν. Οι μόνοι που κινήθηκαν ήταν οι Άγγλοι που εγκαινίαζαν τη στροφή τους προς τη Ρωσία με την αποστολή στόλου στ' ανοιχτά του Μαυροβούνιου. Τότε ενεπλάκησαν οι Γερμανοί. Ειδοποίησαν την Αγγλία και τη Ρωσία ότι θα το θεωρούσαν αιτία πολέμου, αν η πρώτη βοηθούσε το Μαυροβούνιο σε επιθετικό πόλεμο και η δεύτερη τη Σερβία. Κανένας δεν κινήθηκε. Η συνθήκη (13 Φλεβάρη του 1909) ήταν για τους Νεότουρκους μια καλή εισαγωγή στο μάθημα της ευρωπαϊκής διπλωματίας: Η Οθωμανική αυτοκρατορία αναγνώρισε την προσάρτηση, ενώ, σε αντάλλαγμα, η Αυστρία παραιτήθηκε από τα δικαιώματά της στο Νοβιπαζάρ, μια σερβική περιοχή κοντά στο Μαυροβούνιο. Οι Σέρβοι αρκέστηκαν σε μια δήλωση ότι η Αυστροουγγαρία δεν έχει βλέψεις στα εδάφη τους και οι Μαυροβούνιοι στην δυνατότητα να οχυρώσουν το ένα από τα δυο λιμάνια τους, να διατηρούν εμπορικό στόλο και να αναρτούν πολεμική σημαία.

Η Βοσνία και η Ερζεγοβίνη αποδόθηκαν στο ουγγρικό στέμμα και οι αυστριακοί σιδηρόδρομοι επεκτάθηκαν ως την άκρη της Ερζεγοβίνης. Η κατεύθυνσή τους ήταν στη νοτιή γραμμή Νοβιπαζάρ - Κοσσυφοπέδιο - Αιγαίο. Αν στη Μακεδονία δεν υπήρχαν σιδηροδρομικές γραμμές, θα φρόντιζαν να τις κατασκευάσουν Ρώσοι ή Αυστριακοί: Όποιοι έφταναν πρώτοι.

Η προσάρτηση δημιούργησε κύματα αντιδράσεων στον σλαβικό κόσμο, με τη Σερβία και τη Ρωσία να προσπαθούν να ξεσηκώσουν την Ευρώπη για μια διάσκεψη σχετική με το ζήτημα. Δημιούργησε και πολεμικό πυρετό στις τάξεις των Νεότουρκων. Η αυστριακή διπλωματία επιφύλαξε ψυχρολουσία και στους μεν και στους δε:

Υπογράφοντας το άρθρο με ψευδώνυμο, ο Αυστριακός υπουργός των Εξωτερικών, κόμης Αίρενταλ, δημοσίευσε σε αγγλικό περιοδικό το κείμενο της μυστικής συμφωνίας του τσάρου με την Αυστρία (το 1876) στο Ράιχστατ. Και αποκάλυψε ότι ο σουλτάνος είχε πληρωθεί με δυόμισι εκατομμύρια τουρκικές χρυσές λίρες για την εξαγορά των τουρκικών δημοσίων κτημάτων στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη.

Ήταν σαχ και ματ.

Η Βουλγαρία γίνεται ανεξάρτητη

Ο τσάρος Αλέξανδρος Γ' πέθανε το 1894 χωρίς να έχει αποκαταστήσει φιλικές σχέσεις με την Βουλγαρία που ο ίδιος έστησε στον χάρτη. Πλήρωνε τη σμίκρυνση του τερατουργήματος, που η άστοχη ενέργεια του Ιγνάτιεφ είχε κατασκευάσει. Και ναι μεν απαλλάχτηκε από τον Αλέξανδρο Βάντεμπεργκ, ποτέ όμως δεν αναγνώρισε τον Φερδινάνδο ως ηγεμόνα της Βουλγαρίας. Από την εποχή που εκείνος ανέλαβε (1886), πρωθυπουργός της Βουλγαρίας διορίστηκε ο Στέφανος Σταμπούλοφ (1855 - 1895), ένας βαθιά αντιρώσος και προσανατολισμένος στην Αυστρία πολιτικός που κυβερνούσε με ένα είδος κοινοβουλευτικής δικτατορίας. Στα 1894, αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Τον επόμενο χρόνο δολοφονήθηκε. Ο Φερδινάνδος είχε πια μια καλή δικαιολογία να πλησιάσει τη Ρωσία. Η κίνηση καλής θέλησης έγινε με τον γιο του, Βόρις: Από ορθόδοξος, είχε βαπτιστεί καθολικός για να παντρευτεί μια δυτική πριγκίπισσα. Ξαναβαπτίστηκε ορθόδοξος. Ο τσάρος Νικόλαος αναγνώρισε τον Φερδινάνδο ως ηγεμόνα κι ακολούθησαν όσες ευρωπαϊκές χώρες δεν το είχαν κάνει ακόμα.

Στην ίδια την Βουλγαρία, ο θάνατος του Σταμπούλοφ ήταν το έναυσμα για ατέλειωτες πολιτικές δολοφονίες και διαμάχες, ενώ η χώρα, παρ' όλ' αυτά, βάδιζε τον δρόμο του εκσυγχρονισμού. Κατασκευάστηκαν λιμάνια και σιδηρόδρομοι, ιδρύθηκε πανεπιστήμιο και αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό η γεωργία. Την χώρα απασχολούσε η δράση των κομιτατζήδων στη Μακεδονία αλλά και η προσέλευση μεγάλων ομάδων «Βουλγαρομακεδόνων» που συγκεντρώνονταν στις πόλεις, συγκρούονταν κι αλληλοσκοτώνονταν και προκαλούσαν εστίες αναταραχής και αναρχίας.

Όταν ο Φερδινάνδος εξασφάλισε την αναγνώρισή του ως βασιλιάς από την Αυστροουγγαρία (22 Σεπτέμβρη του 1908), οργάνωσε στέψη στο Τίρνοβο, ιστορική μεσαιωνική πρωτεύουσα της Βουλγαρίας και διακήρυξε ότι η επιλογή του χώρου έγινε για να υποδηλώσει τις «ιστορικές αξιώσεις» της χώρας του. Η Υψηλή Πύλη αρνιόταν να τον αναγνωρίσει, προβάλλοντας ως δικαιολογία ότι η Βουλγαρία της χρωστούσε φόρους από την εποχή που ανακηρύχθηκε αυτόνομη. Ο τσάρος Νικόλαος έσπευσε να διευκολύνει την κατάσταση πατσίζοντας τα χρέη με 100.000.000 μάρκα από τα δικά του δανεικά κι αγύριστα στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Τον Απρίλιο του 1909, η Οθωμανική αυτοκρατορία αναγνώριζε τον Φερδινάνδο βασιλιά και την Βουλγαρία ανεξάρτητη. Τον Φλεβάρη του 1910, ο τσάρος υποδέχτηκε τον Φερδινάνδο στην Πετρούπολη δίνοντας το σύνθημα να τον αναγνωρίσουν και οι άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Η Σερβία αλλάζει βασιλιά

Ο Νικόλαος Πάσιτς (1846 - 1926) ήταν μόλις δυο χρόνων, όταν ιδρύθηκε η Ομλάντινα. Μεγαλώνοντας, εντάχθηκε στη μυστική οργάνωση κι αφιερώθηκε στις ιδέες του πανσλαβισμού και της εθνικής ανασυγκρότησης των Νοτιοσλάβων. Στα 1880, ίδρυσε το Ριζοσπαστικό κόμμα της ανεξάρτητης Σερβίας. Βαθιά ρωσόφιλοι, οι ριζοσπάστες είχαν την εύνοια της Ρωσίδας βασίλισσας, Ναταλίας, γυναίκας του φιλοαυστριακού βασιλιά Μιλάνου Ομπρένοβιτς, προστάτη του κόμματος των Φιλελευθέρων που επίσης τάσσονταν με την Αυστροουγγαρία. Οι έντονες πολιτικές αντιπαραθέσεις πρώτο θύμα είχαν τον βασιλικό γάμο. Μιλάνος και Ναταλία πήραν διαζύγιο, ενώ ο Πάσιτς οργάνωσε επανάσταση (1893), καταδικάστηκε σε θάνατο αλλά διέφυγε στην Βουλγαρία από όπου διεύθυνε τον αντιδυναστικό αγώνα. Ο Μιλάνος διόρισε μια διακομματική επιτροπή που κατέληξε στην ψήφιση νέου συντάγματος και παραιτήθηκε (1889). Ο Πάσιτς ξαναγύρισε με τιμές ήρωα, εκλέχτηκε δήμαρχος στο Βελιγράδι και πρόεδρος της Βουλής. Στα 1891, έγινε πρωθυπουργός και κράτησε και το υπουργείο Εξωτερικών.

Ο Αλέξανδρος Ομπρένοβιτς ήταν 13 χρόνων όταν ανακηρύχθηκε βασιλιάς. Στα 1893, οργάνωσε πραξικόπημα, ανακηρύχθηκε ενήλικος, φυλάκισε τους αντιβασιλιάδες, διέλυσε την Βουλή και κατήργησε το νέο σύνταγμα, επαναφέροντας το παλιό του 1869. Άσκησε φιλοαυστριακή πολιτική και εξαπέλυσε άγριους διωγμούς κατά των ριζοσπαστών. Ο Πάσιτς πέρασε στην παρανομία ξοδεύοντας τα χρόνια του στον αγώνα εναντίον των Ομπρένοβιτς. Ο δημοσιογράφος Λιούμπα Γιοβάνοβιτς Τσιούπα και εθνικιστές αξιωματικοί δημιούργησαν τη μυστική οργάνωση «Μαύρο χέρι», που έβαλε σκοπό της να απαλλάξει τη χώρα από τους Ομπρένοβιτς.

Στα 1900, ο Αλέξανδρος παντρεύτηκε την περιβόητη χήρα Ντράγα Μασίν κάνοντας να στραφεί εναντίον του όλος ο λαός. Κυκλοφορούσε και η φήμη ότι η κυρία μεθόδευε να πάει ο θρόνος σε ένα από τα αδέρφια της, καθώς ο βασιλιάς δεν είχε αποκτήσει διάδοχο. Στα 1902, μια επανάσταση πνίγηκε εύκολα. Τον Μάρτη του 1903, ο Αλέξανδρος ανέστειλε την ισχύ του συντάγματος επιβάλλοντας δικτατορία. Ο από τους ηγέτες του «Μαύρου χεριού» Ιωάννης Αβακούμοβιτς (1841 - 1908) μαζί με άλλους συνωμότες κατάφεραν να μπλοκάρουν την περιοχή γύρω από το παλάτι και τη νύχτα 28 προς 29 του Μάη να εισβάλουν σ' αυτό. Βρήκαν το βασιλικό ζευγάρι κρυμμένο σ' ένα σεντούκι στην κρεβατοκάμαρα. Όλοι οι συνωμότες πέρασαν τα ξίφη τους στα κορμιά του Αλέξανδρου και της Ντράγα. Έπειτα, βρήκαν και σκότωσαν και τα αδέρφια της βασίλισσας.

Ο Αβακούμοβιτς ανέλαβε πρωθυπουργός και υπουργός Άμυνας και συγκάλεσε εθνοσυνέλευση για την εκλογή νέου βασιλιά. Η οικογένεια των Καραγεόργεβιτς ζούσε εξόριστη στο εξωτερικό, απ' όταν ανατράπηκε (1858) ο ηγεμόνας Αλέξανδρος Καραγεόργεβιτς. Στα 1903, αρχηγός της οικογένειας ήταν ο Πέτρος Καραγεόργεβιτς. Η εθνοσυνέλευση του πρόσφερε το στέμμα. Το αποδέχτηκε. Επέστρεψε κι ο Πάσιτς κι ανέλαβε υπουργός Εξωτερικών (1904) και πρωθυπουργός (1906). Ο Πέτρος επανέφερε το σύνταγμα του 1889, ανέπτυξε φιλικές σχέσεις με την Ελλάδα, πολιτεύτηκε με σύνεση, στηρίχθηκε στο κόμμα των ριζοσπαστών κι οδήγησε τη χώρα στην ανάκαμψη. Ο Πάσιτς όμως ένιωθε δέσμιος της οργάνωσης «Μαύρο χέρι» που διαρκώς του θύμιζε ότι αυτή κυβερνά. Έστησε την «Μπέλα Ρούκα», την παρακρατική οργάνωση «Άσπρο χέρι». Ως τα 1908, το «Μαύρο χέρι» είχε διαλυθεί. Ο Πάσιτς θήτευσε πρωθυπουργός για δυο ακόμα χρόνια (1908 - 1910) κι εργάστηκε σκληρά για την δημιουργία της βαλκανικής συμμαχίας (1912) και την εδραίωση της ελληνοσερβικής φιλίας.

Μαυροβούνιο και Αλβανοί

Ο Νικόλαος Α' ή Νικήτας (1841 - 1921) έγινε ηγεμόνας του Μαυροβουνίου στα 1860. Πολέμησε ηρωικά τους Τούρκους πολλές φορές, έφερε τον δυτικό πολιτισμό στην ορεινή χώρα του και καλοπάντρεψε δυο κόρες με Ρώσους πρίγκιπες και μια τρίτη με τον διάδοχο και κατοπινό βασιλιά της Ιταλίας. Οι σχέσεις του με την ιταλική αυλή έγιναν αιτία να μεταβληθεί ουσιαστικά η ηγεμονία σε εμπορική ιταλική αποικία. Στα 1900, του αναγνωρίστηκε ο τίτλος της βασιλικής υψηλότητας. Παραχώρησε στους υπηκόους του (1905) σύνταγμα και κοινοβούλιο εισάγοντας στην ξεχασμένη χώρα του τη βαλκανική εμπειρία της πολιτικής αντιπαλότητας. Καθώς κάθε γνήσιος Μαυροβούνιος έπρεπε και να οπλοφορεί, η πολιτική διαμάχη εκεί, πήρε τη μορφή εμφύλιου πολέμου. Πολλοί έβλεπαν σερβικό δάχτυλο στις ένοπλες συρράξεις, επειδή το Μαυροβούνιο είχε ήδη διεξόδους στην πολυπόθητη Αδριατική.

Στα 1910, ο γραφικός ηγεμόνας, σεβαστός στις δυτικές αυλές και όμοιος με βιβλική μορφή ή με τον ομηρικό Νέστορα, συμπλήρωσε πενήντα χρόνια στα ηνία ενός κράτους ορεσίβιων που παρέλαβε απ' τη φτώχεια και το οδήγησε εκσυγχρονισμένο στον εικοστό αιώνα. Τιμώντας τη χρυσή του πεντηκονταετία, οι βασιλικές αυλές του έκαναν δώρο την αναγνώρισή του ως βασιλιά. Αυτόματα, η ηγεμονία αναβαπτίστηκε σε ανεξάρτητο βασίλειο. Για την ώρα, ο Νικόλαος ασκούσε την πολεμική τέχνη σε συγκρούσεις με τους γείτονες Αλβανούς που εξακολουθούσαν να ζουν υποταγμένοι στην Οθωμανική αυτοκρατορία και οργανωμένοι σε φυλές.

Στη διάρκεια του ΙΘ' αιώνα, οι Αλβανοί κάμποσες φορές ξεσηκώθηκαν ενάντια στους Τούρκους, χωρίς τύχη. Ιταλία και Αυστροουγγαρία ήθελαν την περιοχή ήρεμη κι έκαναν ό,τι μπορούσαν γι' αυτό. Μια αναστάτωση ίσως επέτρεπε στο Μαυροβούνιο την προς τον Νότο επέκταση ή στην Ελλάδα τη διεκδίκηση βόρειων εδαφών. Οι Νεότουρκοι, όμως, δεν ξεχνούσαν ότι οι Αλβανοί ήταν το μεγάλο στήριγμα του Αμπντούλ Χαμίτ. Η «οθωμανική ισότητα» μεταφράστηκε σε δυσβάσταχτους φόρους που οδήγησαν τους μουσουλμάνους του Βορρά σε εξέγερση. Οι επαναστάτες Αλβανοί κυρίευσαν μια αμαξοστοιχία γεμάτη στρατό κι αντιμετώπισαν ισχυρές δυνάμεις, ώσπου να καταθέσουν τα όπλα. Στα 1911, τέσσερις αλβανικές φυλές καθολικών γύρω από τη Σκόδρα ξεσηκώθηκαν πάλι. Ο Νικόλαος Α' του Μαυροβουνίου έσπευσε να τους βοηθήσει με χρήματα και οπλισμό κι άνοιξε τα σύνορά του, φιλοξενώντας τους κυνηγημένους. Οι Νεότουρκοι έστειλαν στρατό Κούρδων πολεμιστών να επιβάλει την τάξη. Οι Αλβανοί νίκησαν, η επανάστασή τους επεκτάθηκε και σε άλλες περιοχές, ενώ μια προσωρινή κυβέρνηση ανέλαβε την πολιτική τους εκπροσώπηση και το Μαυροβούνιο στάθηκε απροκάλυπτα στο πλάι τους. Μόνη λύση για την Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν η συνδιαλλαγή.

Το χαρτί της ειρήνευσης υπογράφηκε τον Αύγουστο του 1912. Προέβλεπε γενική αμνηστία, περιορισμό της στρατιωτικής θητείας, φοροαπαλλαγή των Αλβανών για δυο χρόνια, δικαίωμα των κατοίκων να οπλοφορούν, άνοιγμα σύγχρονων δρόμων και ίδρυση αλβανικών σχολείων. Τέσσερις μήνες αργότερα (28 Νοέμβρη του 1912), οι Αλβανοί κήρυσσαν την αυτονομία τους.

Τα βήματα της Κρήτης

Ο τελευταίος εκπρόσωπος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αποχώρησε από την αυτόνομη Κρήτη στις 3 Νοέμβρη του 1898. Στις 9 του Δεκέμβρη, έφθασε στο νησί ως ύπατος αρμοστής ο δευτερότοκος γιος του Γεωργίου Α' των Ελλήνων, πρίγκιπας Γεώργιος. Η συμπεριφορά του έκανε τους Κρητικούς να πιστέψουν πως στόχος του ήταν η δημιουργία πριγκιπάτου κι όχι η ένωση. Αρχισαν προστριβές που κορυφώθηκαν, όταν ο Γεώργιος έπαυσε τον Ελευθέριο Βενιζέλο από σύμβουλο δικαιοσύνης. Στις 10 Μάρτη του 1905, ξέσπασε η επανάσταση στο Θέρισο, στους πρόποδες των Λευκών Ορέων, με επικεφαλής τους Ελευθέριο Βενιζέλο, Κωνσταντίνο Μάνο και Κωνσταντίνο Χούμη. Χωροφυλακή και αγήματα των ξένων δυνάμεων κινήθηκαν εναντίον τους. Οι επαναστάτες κράτησαν. Μια συνέλευση (30 Ιουνίου του 1906) κήρυξε την ένωση. Ο πρίγκιπας Γεώργιος αναγκάστηκε να

παραιτηθεί. Οι προστάτιδες δυνάμεις έδωσαν πλήρη αυτονομία στο νησί με δικαίωμα να συντηρεί δική του χωροφυλακή κι ανακοίνωσαν πως τα εκεί στρατιωτικά τους τμήματα θ' αποχωρούσαν ως τον Ιούλιο του 1909. Στον βασιλιά των Ελλήνων πρόσφεραν το προνόμιο να διορίζει αυτός τον ύπατο αρμοστή. Έστειλε τον πρώην πρωθυπουργό Αλέξανδρο Ζαΐμη (1856 - 1936).

Η πλήρης αυτονομία έδινε στους Κρητικούς το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Η αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων άρχισε τον Ιούλιο του 1908, ενώ η Τουρκία συγκλονιζόταν από την επανάσταση των Νεότουρκων. Η Βουλγαρία ανακηρύχτηκε ανεξάρτητο βασίλειο, η Αυστροουγγαρία προσάρτησε τις κατεχόμενες Βοσνία και Ερζεγοβίνη κι ο Ζαΐμης έκανε διακοπές στην Αίγινα. Ήταν ευκαιρία.

Στις 24 Σεπτέμβρη του 1908, ένα παλλαϊκό συλλαλητήριο συγκλόνισε τη μεγαλόνησο. Ελληνικές σημαίες ανέμιζαν στα μπαλκόνια, ενώ οι συγκεντρωμένοι διαδήλωναν την θέλησή τους να ενωθούν με την Ελλάδα. Μέσα σε ατμόσφαιρα ξέφρενου ενθουσιασμού, η κρητική βουλή κήρυξε την ένωση. Οι μεγάλες δυνάμεις περιορίστηκαν να ζητήσουν την προστασία της τουρκικής μειονότητας. Η ευκαιρία ήταν μοναδική. Όμως η Οθωμανική αυτοκρατορία απειλούσε με πόλεμο και η καταστροφή του 1897 ήταν νωπή. Δυο φορές οι Κρήτες βουλευτές προσπάθησαν να μπουν στην ελληνική βουλή. Δεν τους το επέτρεψαν.

Η αποχώρηση των ξένων δυνάμεων ολοκληρώθηκε τον Ιούλιο του 1909 χωρίς να έχει πραγματοποιηθεί η πολυπόθητη ένωση. Οι Κρητικοί έπρεπε να περιμένουν ως την 1η Οκτώβρη του 1912. Οι βουλευτές τους θα έμπαιναν οριστικά στη Βουλή των Ελλήνων στις 20 Φλεβάρη του 1913. Με τη συνθήκη της Αθήνας (1 Νοέμβρη του 1913) η ένωση επικυρώθηκε και τυπικά.

Πάλη για την ελληνική εθνική γλώσσα

Η ήττα του 1897 ήταν για την Ελλάδα το χαστούκι που αφύπνισε τους Έλληνες και τους τοποθέτησε μπροστά στις ευθύνες των καιρών. Δυο διαμετρικά αντίθετα κινήματα αναπτύχθηκαν: Της αναβάπτισης στο αρχαίο μεγαλείο, με την επιστροφή στην προγονική γλώσσα της οποίας μόνη συνέχεια θεωρήθηκε η καθαρεύουσα. Και της αναγέννησης του

λαού μέσα από μια εθνική γλώσσα, την δημοτική. Του δεύτερου εμπροσθοφυλακή ήταν ο Κωστής Παλαμάς (1856 - 1943). Του πρώτου, οι «γλωσσαμύντορες» καθηγητές του πανεπιστημίου. Η αρχική σύγκρουση ήταν φονική. Η εθνική ταπείνωση σάρωσε τους οπαδούς του Δηλιγιάννη κι έφερε στην εξουσία, παντοδύναμη την κυβέρνηση του Γεωργίου Θεοτόκη (1843 - 1916). Πήρε τις εκλογές του 1899 ως συνεχιστής της πολιτικής του Χαρίλαου Τρικούπη. Από την αρχή, οι αντίπαλοί του έψαχναν τρόπους να τον ανατρέψουν. Τους βρήκαν σε μια αγνή πρωτοβουλία της βασίλισσας Όλγας (1851 - 1926), γυναίκας του Γεωργίου Α'.

Στον ελληνοτουρκικό πόλεμο, η βασίλισσα τριγυρνούσε τα νοσοκομεία και προσπαθούσε να δώσει κουράγιο στους τραυματίες μοιράζοντας ευαγγέλια. Δεν άργησε να καταλάβει πως τους ήταν άχρηστα. Δεν μπορούσαν να καταλάβουν, τι λέει. Με την ενθάρρυνση του μητροπολίτη Αθηνών, Προκοπίου Οικονομίδη (1896 - 1902), η βασίλισσα ανέθεσε σε πρόσωπα εμπιστοσύνης να μεταφράσουν το ευαγγέλιο στη δημοτική. Πριν να τυπωθεί, η μετάφραση υποβλήθηκε στην Ιερή Σύνοδο για έγκριση. Απορρίφτηκε ομόφωνα. Η βασίλισσα επέμενε. Υποκινημένοι από τους αρχαϊζοντες καθηγητές τους, οι φοιτητές ξεκίνησαν εκστρατεία με στόχο τη δυσφήμιση της μετάφρασης αλλά και της Όλγας. Την ίδια ώρα, η μετάφραση κατακεραυνώθηκε από τα πατριαρχεία Κωνσταντινούπολης, Αλεξανδρείας και Ιεροσολύμων. Με διακριτική κυβερνητική παρέμβαση, η βασίλισσα πείσθηκε να τα παρατήσει.

Το όλο ζήτημα πήγαινε να ξεχαστεί, όταν μια μικρή ομάδα δημοτικιστών πέρασε στην αντεπίθεση. Η εφημερίδα «Ακρόπολις» άρχισε να δημοσιεύει σε συνέχειες το ευαγγέλιο σε μετάφραση Αλέξανδρου Πάλλη (1851 - 1935). Παρά τις διαδηλώσεις, τις απειλές, την κατάληψη του πανεπιστημίου από τους φοιτητές και τις κατάρες, η εφημερίδα συνέχιζε την δημοσίευση. Οι τοπικοί κομματάρχες οργάνωσαν «πάνδημον συλλαλητήριο» για τις 8 Νοέμβρη του 1901. Αντιτρικουπικοί, γλωσσαμύντορες και θρησκόληπτοι συνασπίστηκαν. Κάποιος έριξε το σύνθημα ο πρωθυπουργός να ριχτεί στο πυρ το εξώτερον. Ερχόταν κάπως δύσκολο. Πιο εύκολο θεωρήθηκε να επιχειρήσουν να τον λιντσάρουν. Τα εξαγριωμένα πλήθη κινήθηκαν απειλητικά. Η αστυνομία χτύπησε ανελέητα. Τα επεισόδια επεκτάθηκαν σε όλη την πόλη. Οι ταραχές ονομάστηκαν «Ευαγγελιακά». Όταν όλα ηρέμησαν, μετρήθηκαν οχτώ νεκροί κι ογδόντα τραυματίες. Ο μητροπολίτης Προκόπιος παραιτήθηκε. Η κυβέρνηση έπεσε.

Η μάχη για τη δημοτική συνεχίστηκε. Στα 1902, ο Φώτης Φωτιάδης (1849 - 1936) κυκλοφόρησε το έργο του, «Γλωσσικό ζήτημα». Τον κατακεραύνωσαν. Στα 1903, ανέβηκε η «Ορέστεια» μεταφρασμένη σε απλή γλώσσα. Στην έναρξη, απαγγέλθηκε το ποίημα του Κωστή Παλαμά «Το χαίρε της τραγωδίας». Οι γλωσσαμύντορες ξεσήκωσαν τους φοιτητές, που έκαναν διαδηλώσεις ενάντια στον ποιητή. Τον ίδιο χρόνο, κυκλοφόρησε το περιοδικό «Ο Νουμάς» του Δημήτρη Ταγκόπουλου (1860 - 1926), μέσα από τις σελίδες του οποίου ο

δημοτικισμός πέρασε στην αντεπίθεση. Στα 1907, ο Μένιος Φιλήντας (1870 - 1934) άρχισε να δημοσιεύει την εξοντωτική για τους οπαδούς της καθαρεύουσας «Γραμματική» του. Στα 1907, τυπώθηκε «Ο δωδεκάλογος του γύφτου», που ο Παλαμάς είχε στα συρτάρια του τελειωμένο από τις 5 Σεπτέμβρη του 1899. Στα 1908, ο Ελισσαίος Γιαννίδης (ψευδώνυμο του γιατρού Σ. Σταματιάδη, 1865 - 1942), δημοσίευσε το κορυφαίο έργο «Γλώσσα και ζωή». Την 1η Αυγούστου του 1909, ο Παλαμάς τέλειωνε το αριστούργημά του «Η φλογέρα του βασιλιά». Συμπτωματικά ή όχι, ο «Δωδεκάλογος» και η «Φλογέρα» σημαδεύουν χρονικά την ελληνική πορεία από την εθνική μείωση ως την εθνική ανάταση με την επανάσταση του 1909.

Επανάσταση στου Γουδή

Στη στροφή του ΙΘ' προς τον Κ' αιώνα, η Ελλάδα έμενε έξω από τις κοσμοϊστορικές αλλαγές. Η άνοδος της αστικής τάξης που διεκδικούσε τα δικαιώματά της από την παλιά αριστοκρατία των Φαναριωτών και γαιοκτημόνων, το παρατεινόμενο καθεστώς των κολίγων στις αγροτικές περιοχές και η ήττα από τους Τούρκους, μαζί με την άθλια οικονομική κατάσταση, τα «Ευαγγελικά» (1901) και τις συχνές διαδηλώσεις, παρουσίαζαν την εικόνα μιας χώρας στα πρόθυρα της διάλυσης. Από τον Νοέμβρη του 1902 ως τον Δεκέμβρη του 1904, παρέλασαν επτά κυβερνήσεις με εναλλαγή των ιδίων προσώπων στην πρωθυπουργία. Η κυβέρνηση Θεοτόκη μπόρεσε να κρατηθεί στην εξουσία πέντε χρόνια και να ενισχύσει τον Μακεδονικό αγώνα αλλά τα προβλήματα ξεφύτρωναν σε κάθε της βήμα με πρωταρχικό το ζήτημα της Κρήτης. Από το 1904, στην Βουλή παρουσιάστηκε η ομάδα των πέντε ανεξαρτήτων «Ιαπώνων», όπως τους είπαν. Ονομάστηκαν Ιάπωνες, επειδή τότε φυσούσε ανανεωτικός άνεμος στην Ιαπωνία, που προόδευε με εκπληκτικούς ρυθμούς. Επί τέσσερα χρόνια, σφυροκοπούσε την κυβέρνηση, ώσπου ο πρωθυπουργός Γεώργιος Θεοτόκης έπεισε τον Δημήτριο Γούναρη, μέλος της ομάδας, να αναλάβει το υπουργείο Οικονομικών. Μαζί του πήγε κι ο Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης. Το φορολογικό νομοσχέδιο, που ο Γούναρης ετοίμασε, δεν πέρασε, ο ίδιος παραιτήθηκε αλλά η ομάδα είχε διαλυθεί. Και οι δύο «Ιάπωνες» έμελλε να τουφεκιστούν ως υπεύθυνοι της καταστροφής του 1922.

Στα 1909, μια ομάδα από μορφωμένους κατώτερους αξιωματικούς της φρουράς της Αθήνας δημιούργησε τη μυστική οργάνωση «Στρατιωτικός Σύνδεσμος». Τα μέλη της πρότειναν στον συνταγματάρχη Νικόλαο Ζορμπά να μπει αρχηγός. Είχε μετάσχει στον πόλεμο του 1897 ως επικεφαλής μοίρας πυροβολικού. Όταν, μετά την ήττα, δημοσιεύτηκε η επίσημη έκθεση του Γενικού Επιτελείου που έβρισκε διάφορες προφάσεις για την ταπείνωση, βγήκε και την κατάγγειλε: Πάνω απ' όλα, έφταιγαν η κακή οργάνωση του στρατού, οι αμόρφωτοι που

έπαιρναν κληρονομιά ή προίκα τα γαλόνια, καθώς και το ότι αρχηγοί στο στράτευμα ήταν οι πρίγκιπες που μοναδικό προσόν είχαν τον βασιλιά μπαμπά τους.

Στην Τουρκία είχε ήδη επικρατήσει η επανάσταση των Νεότουρκων, η ανεξάρτητη πια Βουλγαρία απειλούσε την κατεχόμενη Μακεδονία και στην Κρήτη τα γεγονότα έτρεχαν, ενώ στην Αθήνα η νέα κυβέρνηση του Δημητρίου Ράλλη παράπαιε. Αρχές Αυγούστου, μια επιτροπή αξιωματικών του «Στρατιωτικού Συνδέσμου» υπέβαλε στον πρωθυπουργό τα αιτήματα «του λαού και του στρατού». Ο Ράλλης τους έδωσε κακήν κακώς. Το απόγευμα, 14 Αυγούστου του 1909, τα μέλη του Στρατιωτικού Συνδέσμου μαζεύτηκαν στο πεδίο πυροβολικού στου Γουδή και κήρυξαν επανάσταση. Η κυβέρνηση έπεσε την επομένη μέσα σε ενθουσιώδεις διαδηλώσεις των Αθηναίων. Ανέλαβε ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, εγγονός εκείνου που το 1831 δολοφόνησε τον Ιωάννη Καποδίστρια.

Κάτω από την πίεση του Συνδέσμου, η κυβέρνηση προχώρησε σε όλες τις μεταρρυθμίσεις, που προτάθηκαν από τους στρατιωτικούς: Οι πρίγκιπες απομακρύνθηκαν από την διοίκηση του στρατεύματος, πάρθηκαν μέτρα για την αναδιοργάνωση και την ενίσχυσή του και αγοράστηκε το θωρηκτό «Αβέρωφ». Κίνημα του ναυτικού κατά του Συνδέσμου πνίγηκε στο αίμα. Κατάφερε, όμως, να εντείνει την δυσπιστία για όλη την τότε πολιτική ηγεσία. Ο «Στρατιωτικός Σύνδεσμος» αποτάθηκε στους Ιάπωνες αλλά αυτοί αρνήθηκαν να αναλάβουν. Τότε, κάλεσε τον Ελευθέριο Βενιζέλο από την Κρήτη. Έφτασε στις 28 Δεκέμβρη του 1909. Μόλις η κατάσταση ομαλοποιήθηκε, ο Νικόλαος Ζορμπάς προχώρησε στη διάλυση του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Από το 1910, η Ελλάδα μπήκε σε νέα τροχιά με πρώτο μέλημα την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Και, δειλά αλλά και κάτω από το βάρος της εξέγερσης του Κιλελέρ, προχώρησε στην αγροτική μεταρρύθμιση, με απαλλοτριώσεις τσιφλικιών: 1.058.700 στρέμματα μοιράστηκαν σε 7.500 οικογένειες ως το 1914. Από αυτά, 250.000 στρέμματα είχαν κληροδοτηθεί στο κράτος, είκοσι χρόνια πριν, από την οικογένεια Ζάππα. Και, μόνο στα νεοαποκτηθέντα εδάφη της Μακεδονίας και της Ηπείρου, τα τσιφλίκια έφταναν τα 1228. Όμως, μόλις τέσσερα χρόνια μετά την επανάσταση στου Γουδή, η Ελλάδα είχε υπερδιπλασιάσει την έκτασή της.

Σύνεση και ομοψυχία

Η «ολέθρια σχέση» ανάμεσα στον Γεώργιο Α' των Ελλήνων και τον Ελευθέριο Βενιζέλο αποτελεί εξαίρετο δείγμα ρεαλιστικής πολιτικής και διπλωματικής ευελιξίας: Υπέταξαν το

συναίσθημα στην ψυχρή λογική και το χρησιμοποίησαν, πυροδοτώντας το, όταν έπρεπε, ή καταπνίγοντάς το, όταν έτσι έκριναν σωστό. Αν δεν πολιτεύονταν με αυτόν τον τρόπο, η Ελλάδα απλά θα έχανε το τρένο. Όσο ο Βενιζέλος εκπροσωπούσε την Κρήτη, ο Γεώργιος τον έβλεπε ως αντίπαλο και ως τον άνθρωπο που κατέστρεψε το μέλλον του γιου του, τον οποίο οι καιροί προαλείφανε ηγεμόνα μιας ανεξάρτητης μεγαλονήσου. Όταν ο Βενιζέλος έγινε πρωθυπουργός της Ελλάδας, ο Γεώργιος συνεργάστηκε στενά μαζί του και δεν δίστασε να τον καλύψει στην διαμάχη με τον γιο του, Κωνσταντίνο, όταν μπήκε το θέμα της πολιτικής προτεραιότητας (κατάληψη Θεσσαλονίκης) έναντι της στρατιωτικής (κατάληψη Φλώρινας). Με τη σειρά του ο Βενιζέλος, ως εκπρόσωπος της Κρήτης είχε κυρίαρχο σκοπό την ένωση της μεγαλονήσου με την Ελλάδα κι έβλεπε στον Γεώργιο έναν αμείλικτο αντίπαλο. Όταν όμως έγινε πρωθυπουργός, συνεργάστηκε με τον βασιλιά, προστάτευσε τον θρόνο επιβάλλοντας αναθεωρητική κι όχι συντακτική βουλή κι απαγόρευσε στους βουλευτές της Κρήτης να μπουν στο ελληνικό κοινοβούλιο.

Ευτυχώς για την Ελλάδα, παρ' όλο που και οι δυο βιάζονταν, προχώρησαν στις κρίσιμες εκείνες στιγμές με προσεκτικές κινήσεις, έβαλαν τους εθνικούς στόχους πάνω από τα προσωπικά τους συμφέροντα και κατανόησαν απόλυτα ότι ήταν καταδικασμένοι να συνεργαστούν. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος μπορούσε στα 1911 να απαλλάξει την Ελλάδα από το στέμμα. Οι αναπόφευκτοι κλυδωνισμοί, όμως, ήταν αμφίβολο αν θα επέτρεπαν την απερίσπαστη ενασχόληση με τα εθνικά θέματα και την ανασυγκρότηση του στρατού, που τότε αποτελούσε την πιο επείγουσα αναγκαιότητα. Όρθιος στο βήμα της Βουλής, στο σύνθημα «συ - ντα - κτι - κή» που φώναζαν ρυθμικά σχεδόν όλοι οι βουλευτές, απαντούσε μόνος του επίσης ρυθμικά «α - να - θε - ω - ρη - τι - κή». Και επέβαλε την άποψή του σε ένα κοινοβούλιο έκδηλα αντιβασιλικό (τα παλιά κόμματα δεν είχαν μετάσχει στις εκλογές του 1910).

Η αναθεωρητική βουλή ξεκίνησε τις εργασίες της στις 8 του Γενάρη και περάτωσε το έργο της στις 29 Μάη του 1911. Το νέο σύνταγμα επέβαλλε την υποχρέωση του κράτους να παρέχει τη στοιχειώδη εκπαίδευση στους Έλληνες, μεριμνούσε για την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών που θα έπρεπε να μοιραστούν στους ακτήμονες, δημιουργούσε το Συμβούλιο της Επικρατείας, απαγόρευε την ανάμιξη των στρατιωτικών στην πολιτική, καθιέρωνε την πρώτη στην Ελλάδα εργατική νομοθεσία και επέβαλλε τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων.

Ταυτόχρονα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος ρίχτηκε με τα μούτρα στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού και εξοπλισμού του ελληνικού στρατού. Η «καλή διαγωγή» στο θέμα της Κρήτης είχε να κάνει με την αδυναμία της χώρας να αντιμετωπίσει τουρκική επίθεση, ακριβώς τη στιγμή που οι Νεότουρκοι καιροφυλακτούσαν και αναζητούσαν αφορμή να επέμβουν. Την ίδια ώρα, η ελληνική διπλωματία έτρεχε να προλάβει τα γεγονότα στα Βαλκάνια, καθώς για μια ακόμα φορά η Ελλάδα βρισκόταν απομονωμένη. Στα βόρεια, ο

τσάρος Νικόλαος είχε θέσει πάλι σε λειτουργία τους μηχανισμούς του πανσλαβισμού.

Αναζητώντας συμμάχους

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος θυμόταν την «εθνική υπερηφάνεια» μόνον όταν τον βόλευε. Και είχε την ικανότητα να ξεχνά την «προδοσία», αν θεωρούσε πως επιβαλλόταν να την καταπιεί. Η Ιστορία του έχει καταλογίσει ολόκληρη σειρά από λάθη αλλά ο λαός λέει ότι «μόνον αυτός που δεν πλένει πιάτα, δε σπάει πιάτα». Η εγωιστική επιμονή του, όταν πίστευε ότι έχει δίκιο, ήταν εκνευριστική και πληρώθηκε ακριβά και από τον ίδιο. Σε καίριες στιγμές όμως, αποδείχτηκε σωτήρια. Στα 1911 - 1912, αγνόησε την «εθνική υπερηφάνεια», κατάπιε τις παλιές σερβοβουλγαρικές «προδοσίες» και φορτικά ζητούσε από τους Βαλκάνιους του Βορρά να βάλουν και την Ελλάδα στο παιχνίδι. Το πείσμα του νίκησε.

Στα 1891, ο Τρικούπης είχε προτείνει στον πρωθυπουργό της Βουλγαρίας, Σταμπούλοφ, κοινή δράση εναντίον των Τούρκων. Εκείνος, τότε, έσπευσε να ενημερώσει την Οθωμανική αυτοκρατορία για να αποκτήσει κάποια ανταλλάγματα. Και ο πρωθυπουργός της Σερβίας, Γεώργεβιτς, συζητούσε το 1896 στρατιωτική συμμαχία και τελωνειακή ένωση με την Οθωμανική αυτοκρατορία. Τότε, είχε αποτραπεί με επέμβαση του τσάρου. Δεκαπέντε χρόνια αργότερα, τα πράγματα είχαν αλλάξει με τους Σέρβους, καθώς ο βασιλιάς τους, Πέτρος Καραγεώργεβιτς, κι ο Πάσιτς εργάζονταν για μια βαλκανική προσέγγιση. Ο Βενιζέλος ανταποκρίθηκε άμεσα. Οι Βούλγαροι όμως, ακόμα και τον Μάρτη του 1911 προσπαθούσαν να τα βρουν με την Οθωμανική αυτοκρατορία επιδιώκοντας συνθήκη μαζί της. Εμποδίστηκαν, επειδή οι Νεότουρκοι προχώρησαν εκείνο τον καιρό σε σφαγές Βουλγάρων στη Μακεδονία και οι κομιτατζήδες απάντησαν ανάλογα.

Ο Βενιζέλος άρπαξε την ευκαιρία να βολιδοσκοπήσει τον Βούλγαρο ομόλογό του (Απρίλης του 1911) αλλά συνάντησε την δυσπιστία. Επανήλθε, όταν οι Νεότουρκοι προχώρησαν σε νέες σφαγές (Σεπτέμβρης του 1911) ειδοποιώντας τον πρωθυπουργό, Ιωάννη Γκέσοφ (1849 - 1924), ότι η Ελλάδα θα στεκόταν στο πλευρό της Βουλγαρίας, αν τα πράγματα οδηγούσαν σε σύγκρουσή της με τους Τούρκους. Ο Γκέσοφ απάντησε με φιλοφρονήσεις και αόριστες υποσχέσεις ότι και η Βουλγαρία θα έπραττε ανάλογα. Ο Βενιζέλος γνώριζε ότι, ειδικά εκείνον τον καιρό, το πρόβλημα της Ελλάδας εντοπιζόταν στο ότι οι Έλληνες δεν είναι Σλάβοι! Ο τσάρος της Ρωσίας αντιμετώπιζε τον ανταγωνισμό της Αυστροουγγαρίας που αναζητούσε έξοδο στο Αιγαίο και φρόντιζε φορτικά να τα βρουν οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι

σε ένα κοινό μέτωπο κατά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μοχλός και πάλι η πανσλαβιστική ιδέα. Η ρωσική προσπάθεια καρποφόρησε τον Οκτώβρη του 1911. Στις 11 του μήνα, οι πρωθυπουργοί Βουλγαρίας, Γκέσοφ, και Σερβίας, (διάδοχος του Πάσιτς στο ριζοσπαστικό κόμμα) Μιλοβάν Μιλοβάνοβιτς (1863 - 1912), κατέληξαν σε μια αμυντική συμφωνία ενάντια σε κάθε τρίτο που θα επιβουλευόταν κάποιο από τα δυο κράτη ή τη Μακεδονία! Οι υπογραφές αργούσαν να πέσουν, επειδή τα δύο μέρη διαφωνούσαν στο πώς μελλοντικά θα μοίραζαν τα βιλαέτια Μοναστηρίου και Θεσσαλονίκης. Υποκύπτοντας στην πίεση του τσάρου της Ρωσίας, άφησαν απέξω τη διανομή των διαφιλονικούμενων περιοχών με σκοπό να τα βρουν, όταν ερχόταν εκείνη η ώρα, και υπέγραψαν την αμυντική σερβοβουλγαρική συνθήκη (Σόφια, 24 Φλεβάρη του 1912). Στα μυστικά άρθρα της, η συμφωνία προέβλεπε και την διανομή εδαφών, όπου συμφωνούσαν, και την διαιτησία, για όπου διαφωνούσαν:

Η Σερβία θα έπαιρνε όλα τα εδάφη βόρεια και ανατολικά της οροσειράς Σαρ Πλανίνα (όρος Σκάρδος). Η Βουλγαρία όλα όσα βρίσκονται νότια της Ροδόπης και ανατολικά του Στρυμόνα. Οι περιοχές ανάμεσα Σαρ Πλανίνα, Ροδόπη και το Αιγαίο θα αποτελούσαν την αυτόνομη Μακεδονία. Αν δεν κατόρθωναν να επιτύχουν την δημιουργία αυτόνομης περιοχής, η Βουλγαρία θα έπαιρνε το Κράτοβο, τα Βελεσά πάνω στον Αξιό, το Μοναστήρι και την Αχρίδα (όλα στη σημερινή Βόρεια Μακεδονία), ενώ για τα υπόλοιπα θα αποφάσιζε ο τσάρος Νικόλαος. Φανερές και κρυφές συνθήκες συμπληρώθηκαν με μυστική στρατιωτική συμφωνία (29 Απρίλη του 1912), που προέβλεπε την κινητοποίηση 200.000 Βουλγάρων και 150.000 Σέρβων στρατιωτών, όταν ξεκινούσε ο πόλεμος. Προέβλεπε ακόμα ότι η Σερβία θα κήρυσσε τον πόλεμο στη Ρουμανία, αν αυτή έκανε επίθεση στη Βουλγαρία.

(τελευταία επεξεργασία, 19 Φεβρουαρίου 2021)